

Hoofdstuk 10 | De tijd van televisie en computer [havo]

10.1 DEKOLONISATIE

BASISKENNIS EN VAARDIGHEDEN

1

Bijvoorbeeld:

- a Groot-Brittannië was door de oorlog te veel verzwakt om India te beheersen. De VS drongen aan op dekolonisatie.
- b Moslimleider Jinnah wilde een opdeling van Brits-Indië in een hindoe- en een moslimstaat. Toen Mountbatten de soevereiniteit overdroeg aan India en Pakistan vluchten miljoenen mensen over de nieuwe grenzen. Door politiek en religieus geweld vielen een half miljoen doden.

2

Bijvoorbeeld:

- a - China was een keizerrijk en werd 1912 een republiek.
 - In 1949 namen communisten de macht over.
- b Westerlingen werden China uitgezet en het land bleef tot Mao's dood in 1976 voor westerlingen gesloten.

3

Bijvoorbeeld:

- a - 17 augustus 1945
 - Indonesiërs verzetten zich eerst tegen het Britse leger, omdat het de heerschappij in Indonesië tijdelijk overnam (augustus 1945 tot april 1946) en daarna tegen het Nederlandse leger, omdat het delen van Indonesië bezette (1946-1949).
 - Door onwil aan beide kanten. (In Nederland wilde een meerderheid Indonesië behouden, in de Republiek wilde een meerderheid direct alle banden met Nederland verbreken.)
- b - Om het voor te doen als een binnenlandse zaak in plaats van een koloniale oorlog.
 - Nederlandse soldaten werden doelwit van Indonesische guerrillastrijders.
 - Grote verontwaardiging, waarna Nederland onder dwang van de VS en de Veiligheidsraad besloot om Indonesië af te staan.
- met de soevereiniteitsoverdracht op 27 december 1945
- c - Nieuw-Guinea bleef onder Nederlands bestuur.
 - Direct: In 1957 werden alle Nederlandse bedrijven in Indonesië bezet en genationaliseerd en moesten alle Nederlanders vertrekken. Indirect In 1962 dwongen de VS Nederland Nieuw-Guinea af te staan, nadat bijna een nieuwe oorlog met Indonesië was uitgebroken.

4

Bijvoorbeeld:

- Overeenkomsten: (1) Nederland en Frankrijk weigerden hun koloniale bezit op te geven. (2) In Indonesië en Vietnam werd direct na het vertrek van de Japanners de onafhankelijkheid uitgeroepen.
- Ho Chi Minh was communist, waardoor Frankrijk Amerikaanse steun kreeg bij zijn pogingen de macht te heroveren. De Amerikanen drongen bij Nederland juist aan op onafhankelijkheid van Indonesië onder de niet-communistisch Soekarno.

5

Bijvoorbeeld:

- a - Door de Duitse bezetting van Frankrijk in de Tweede Wereldoorlog eindigde in 1940 het Franse bestuur over Syrië en Libanon (die onafhankelijke staten werden).

b - Een dag voor het Britse vertrek uit Palestina in 1948 riep de zionistische leider Ben Goerion de joodse staat Israël uit in een deel van Palestina. Na de aanval van Arabische buurlanden bezetten Israëli's heel Palestina, behalve de Westelijke Jordaanoever en de Gazastrook.

- Veel Palestijnen vluchtten vanuit het Israëli's gebied naar de Westelijke Jordaanoever, de Gazastrook en naar de buurlanden.

c Door de tegenwerking van de VS begrepen de Britten dat hun macht in de wereld voortaan afhankelijk was van Amerikaanse steun.

6

Bijvoorbeeld:

a Algerije was formeel een Franse provincie waar meer dan een miljoen Franse kolonisten woonden.

b vreedzaam: Congo, met geweld: Angola

c De trots op koloniale rijken had plaatsgemaakt voor schaamte over het koloniale verleden.

7

Bijvoorbeeld:

Eerst werd in Nederland lang gezweven over het door Nederlandse militairen gebruikte geweld. Na uitspraken van een veteraan over oorlogsmisdaden (1969) volgde een onderzoek in opdracht van de regering waardoor uitzonderlijke gevallen van buitensporig geweld werden erkend (excessen). Na een onderzoek van een historicus (2016) gaf de regering opdracht voor een nieuw onderzoek.

8

Bijvoorbeeld:

a Op de foto staan drie Palestijnen en een Israëli's soldaat in de kort daarvoor uitgeroepen onafhankelijke staat Israël, nadat de Britten gestopt waren met hun bestuur van Palestina.

b Ze was voor onafhankelijkheid want ze droeg een jurk met de tekst 'Suriname onafhankelijk'.

EINDOPDRACHTEN

9

a 3, 5, 1, 6, 2, 4

b 4, 1, 3, 6, 2, 5

10

Bijvoorbeeld:

a - gebeurtenis: Op 15 augustus 1947 droeg Mountbatten tijdens een geweldsuitbarsting tussen hindoes en moslims de soevereiniteit over aan India en Pakistan. Daarmee eindigde het dekolonisatieproces en de Britse hegemonie in Zuid-Azië.

- ontwikkeling: Nederland liet Suriname in 1975 onafhankelijk worden. Veel Surinamers wilden zelf niet, maar Nederland wilde ervan af. De trots op het koloniale rijk had plaatsgemaakt voor schaamte over het koloniale verleden. Dekolonisatie en beëindigen van de westerse hegemonie (op bestuurlijk gebied) was de norm geworden.

- verschijnsel: De Britten verloren hun hegemonie in Egypte in 1956 doordat de VS hen niet wilden steunen tegen de Egyptenaren.

- handeling van een persoon: Mao Zedong zette nadat hij de macht in China had overgenomen, alle westerlingen het land uit. Hiermee kwam een eind aan de westerse hegemonie in China.

- gedachtegang van een persoon: Volgens Attlee kon Groot-Brittannië India alleen onder de duim houden als het zijn troepen versterkte, maar daarvoor was het door de oorlog te veel verzwakt. Daarom ging hij akkoord met de dekolonisatie van India die een maakte aan de Britse hegemonie aldaar.

b Door mijn kennis van dit kenmerkend aspect begrijp ik beter waarom relaties tussen Europese landen en hun voormalige koloniën soms goed zijn en soms moeizaam.

HERHALING

11

C

12

A, C

13

B

14

B, D

15

Bijvoorbeeld:

Deze besprekingen leidden tot onafhankelijkheid van India en Pakistan, waardoor de Britten daar hun hegemonie verloren.

VERDIEPING

16

Bijvoorbeeld:

a - Voor de Palestijnen was de oorlog een ramp omdat veel Palestijnen hun land verloren en moesten vluchten.

- Voor Israëli's was het een strijd om hun onafhankelijkheid tegen Arabische staten die dit wilden beletten.

b Door het antisemitisme en de Holocaust in Europa emigreerden veel joden naar Palestina, waardoor joden Israël stichtten en Palestijnen hun land grotendeels verloren.

17

Bijvoorbeeld:

- Argument voor: Omdat de situatie onbeheersbaar werd, wilde de Britse regering die Palestina bestuurde het gebied zo snel mogelijk verlaten. Ze lieten dus een explosieve situatie achter, hier voorgesteld door de bom.

- Argument tegen: De Arabier en jood kijken onschuldig naar de Brit en de bom, maar Arabieren en joden waren medeverantwoordelijk voor de onbeheersbaarheid van Palestina.

18

Bijvoorbeeld:

a Als gevolg van de dekolonisatie van Afrikaanse landen, die vooral tussen 1956 en 1963 plaatsvond en die in 1960 werd aangemoedigd op de Sovjetaffiche, traden veel Afrikaanse staten in de jaren 1960 toe tot de VN en de Organisatie van Afrikaanse Eenheid.

b - Wanneer en met welk doel is de Organisatie van Afrikaanse Eenheid opgericht?

- Waardoor was de Organisatie van Afrikaanse Eenheid weinig succesvol?

- Welke positieve resultaten heeft de Organisatie van Afrikaanse Eenheid geboekt?

19

Bijvoorbeeld:

Gandhi was voor eenheid doordat hij geen kwaad wilden zien en geen rekening hield met de tegenstelling en strijd tussen hindoes en moslims.

20

Bijvoorbeeld:

a - De tekst was niet representatief voor veel Nederlanders, omdat de schrijver het Nederlands geweld tegen Indonesië afkeurde.

- De affiche was representatief voor het standpunt van veel Nederlanders: Japan (draak) had de Republiek (rood-witte vlag) gesteund en deze zorgde nu voor terreur en armoede (man met zwaard, vrouw met kind), terwijl Nederland (rood-wit-blauwe vlag) gezorgd had en moest gaan zorgen voor orde en welvaart.

b - In de affiche werd verwezen naar de Japanse onderdrukking tijdens de bezetting van Indonesië (draak).

- In de tekst wordt een vergelijking gemaakt met de door Hitler begane misdaden.

c De schrijver vond recht en menselijkheid belangrijker dan het nationaal belang.

21

Bijvoorbeeld:

a (1) zenuwslopende en afmattende guerrillaoorlog, (2) extreme gewelddaden van de vijand, (3) slechte voorlichting door de Nederlandse overheid

b De politiek verantwoordelijke politici en partijen bleven nog lang belangrijk in de politiek. Een onderzoek kwam hen, de legerleiding en de veteranen niet uit. Ze wilden er niet over praten.

c Het onderwerp werd bespreekbaar door het verdwijnen van een generatie politici, de militaire top en veteranen (die ook zijn bijgedraaid). Er werd ook steeds meer bekend.

10.2 DE KOUDE OORLOG

BASISKENNIS EN VAARDIGHEDEN

1

Bijvoorbeeld:

a Vijandschap tussen de Sovjet-Unie en de VS en hun bondgenoten (1945-1989) die niet leidde tot een directe ('warme') oorlog.

b - De door het Rode Leger bevrijde delen van Europa gingen behoren tot de Sovjet-invloedssfeer.

- Hier ontstonden communistische dictaturen.

- De grenzen met het westen gingen dicht (IJzeren Gordijn).

2

Bijvoorbeeld:

a - Hij wilde voorkomen dat buiten Stalins invloedssfeer communisten aan de macht kwamen (het communisme indammen).

- economische hulp: de Marshallhulp voor de wederopbouw van West- en Zuid-Europa

- militaire hulp: de oprichting van een bondgenootschap, de NAVO (1949)

- Zij sloten ook een militair verbond, het Warschaupact (1955)

b In 1945 hadden de geallieerden Duitsland verdeeld in bezettingszones. In 1949 werden de westerse zones samengevoegd tot een nieuwe staat: de Bondsrepubliek Duitsland. In de Sovjetzone werd de communistische Duitse Democratische Republiek (DDR) gesticht.

3

Bijvoorbeeld:

a (1) De VS en de Sovjet-Unie waren in 1945 veel sterker dan andere landen. (2) Hun ideologische tegenstelling versterkte het onderlinge wantrouwen.

b De Amerikanen wilden kapitalisme en democratie op de hele wereld en dachten dat Stalin uit was op de communistische wereldheerschappij. Stalin voelde zich bedreigd door de Amerikaanse kracht en voelde zich alleen veilig als overal in zijn invloedssfeer communisten aan de macht waren. Zo ontstonden twee vijandige blokken: het Oostblok tegenover het vrije Westen.

4

Bijvoorbeeld:

a De communistische aanval vanuit Noord-Korea werd gestopt en teruggedrongen.

b Volgens de dominotheorie zou als een land in Azië communistisch werd, het ene na het andere land als dominostenen communistisch worden. Daarom gaven de VS steun aan landen om het communisme in te dammen.

c De Amerikanen gingen in 1965 in Vietnam vechten, nadat met Noord-Vietnamese steun een gewapende opstand in Zuid-Vietnam was uitgebroken. De Sovjet-Unie en China vochten niet mee, maar leverden Noord-Vietnam wel wapens en economische hulp. De oorlog eindigde met een totale communistische overwinning.

c Afghanistan, Angola en Cuba

5

Bijvoorbeeld:

a Door de wapenwedloop nam de vernietigingskracht enorm toe. Een kernoorlog kon de hele menselijke beschaving vernietigen.

b (1) Toen de DDR via Berlijn dreigde leeg te lopen eiste Chroesjtsjov op woeste toon dat de Amerikanen Berlijn verlieten. (2) In 1962 ontdekten Amerikanen dat de Russen kernraketten op Cuba plaatsten. Kennedy dreigde met een atoomoorlog als Chroesjtsjov ze niet weghaalde. Na twee weken van hoogspanning gaf Chroesjtsjov toe.

6

Bijvoorbeeld:

- a Vanaf 1985 probeerde Sovjetleider Gorbatsjov de problemen van het communistisch systeem op te lossen door meer vrijheid te geven en de kostbare wapenwedloop te beëindigen. Hij sloot met Reagan een akkoord over vernietiging van alle middellangeafstandsraketten. Ook wilde hij het Oostblok niet meer met dwang bijeenhouden, waardoor het uiteenviel. Daarmee was de vijandschap tussen Oost en West verdwenen.
- b (1) Het Oostblok viel uiteen; Communistische regeringen in Oost-Europese landen stonden hun macht af. (2) Het IJzeren Gordijn werd afgebroken. (3) De Duitse hereniging.
- c (1) Gorbatsjovs politiek leidde tot chaos en verarming. (2) Nadat de ene na de andere Sovjetstaat zich had afgescheiden, werd de Sovjet-Unie eind 1991 opgeheven.

7

Bijvoorbeeld:

De foto laat zien dat er spanning was tussen de twee ideologische blokken in Berlijn in 1961, maar dat deze een koude oorlog bleef.

8

Bijvoorbeeld:

- a - Oost-Europa: onderdrukking en armoede.
- West-Europa: vrijheid en welvaart
- b West-Europese landen kregen Marshallhulp (tractor) waarmee de economie zich snel ontwikkelde (blijde boer). Oost-Europese landen mochten die hulp van Stalin (in uniform) niet aannemen en dwong hen om hun economie communistisch (hamer en sikkel) aan te pakken (Marshal Stalin Plan), met een slechter resultaat (hobbelige grond).

EINDOPDRACHTEN

9

7, 6, 5, 3, 2, 1, 4

10

Bijvoorbeeld:

- a - gebeurtenis: De DDR bouwde in 1961 een muur rondom West-Berlijn. Hierdoor was er minder spanning in de Koude Oorlog over de Oost-Duitsers die naar West-Berlijn trokken.
- ontwikkeling: Door de wapenwedloop van atoomwapens nam de vernietigingskracht van de Sovjet-Unie en de VS enorm toe.
- verschijnsel: De ideologische tegenstelling tussen kapitalisme en communisme versterkte het onderlinge wantrouwen. De Amerikanen wilden kapitalisme en democratie over de hele wereld verbreiden en raakten ervan overtuigd dat Stalin uit was op de communistische wereldheerschappij.
- handeling van een persoon: President Kennedy van de VS dreigde met een atoomoorlog als Sovjetleider Chroesjtsjov zijn atoomraketten op Cuba niet weghaalde. Chroesjtsjov antwoordde dat hij zich daar niets van aantrok, wat twee weken van hoogspanning opleverde.
- gedachtegang van een persoon: Chroesjtsjov zei dat vreedzame co-existentie (naast elkaar bestaan) van de twee ideologische blokken communisme en kapitalisme nodig was omdat een kernoorlog de hele menselijke beschaving kon vernietigen.
- b Door mijn kennis van dit kenmerkend aspect begrijp ik dat in een tijd van atoomwapens ideologische tegenstellingen de wereld op de rand van de afgrond kunnen brengen.

HERHALING

11

A, D

.

12

B

13

A, D

14

B, D

15

Bijvoorbeeld:

Proeven van kernwapens zoals deze op Bikini waren een onderdeel van de wapenloop en lieten zien hoe ernstig de dreiging van een atoomoorlog was.

VERDIEPING

16

Bijvoorbeeld:

Sovjets en Amerikanen wisten weinig van elkaar en er waren ook negatieve verwachtingen. Hierdoor kon gemakkelijk wantrouwen en vijandschap ontstaan.

17

Bijvoorbeeld:

Met de prent werd in de Sovjet-Unie een eenzijdig beeld verspreid over de westerse dreiging. De Vrede wordt met allerlei wapens de poort van het paradijs uit gejaagd door westerse militaire (met pet), kapitalistische (met hoge hoed), religieuze en politieke leiders als de paus, en vertegenwoordigers van landen als de VS (politieagent), Groot-Brittannië (leeuw) en Japan.'

18

Bijvoorbeeld:

- 10.11 wel: Chroesjtsjov en Kennedy praten met elkaar.
- 10.12 niet: In Berlijn staan tanks van de VS en de Sovjet-Unie tegenover elkaar.
- bron 15 niet: Chroesjtsjov en Kennedy bedreigen elkaar met de vingers op de knoppen van een kernwapen. Het handje-drukken op raketten staat voor de wapenwedloop.
- bron 16 wel: Chroesjtsjov bedoelde dat als je elkaar niet kunt uitstaan, je om oorlog te voorkomen toch met elkaar moet samenleven en niet bij elkaar binnenkomen.
- bron 17 wel: de VS en de Sovjet-Unie zijn in evenwicht met elkaar en handelen met elkaar.

19

Bijvoorbeeld:

- a Stalin zette Mao aan om Chinese soldaten in de Korea-oorlog te laten vechten.
- b Om de Chinese soldaten op te stoken tegen Mao waardoor ze misschien minder goed gaan vechten in Korea.
- c Nee, want Chroesjtsjov zegt in de bron dat de oorlog niet Stalins idee was, maar dat Kim (de leider van Noord-Korea) de initiatiefnemer was.

20

Bijvoorbeeld:

- Bron 20: De ambassadeur was blij met de containmentpolitiek, want die legde volgens hem de basis voor welvaart en democratie in Zuid-Korea.
- Bron 21: De tekenaar oordeelde negatief over de containmentpolitiek in Vietnam, want terwijl de Amerikanen zeiden dat ze er stredden voor de democratie, richtten ze schade aan onder het volk en in het land.

21

Bijvoorbeeld:

Johnson wilde 'het communistische expansionisme' dat in Vietnam het 'meest agressief' is, stoppen vanwege de veiligheid van de VS. Het 'expansionisme' past bij de dominotheorie van Eisenhower en het stoppen bij de politiek van indamming van Truman.

22

Bijvoorbeeld:

De vermindering van de Amerikaanse voorraad begon mogelijk door de Cubacrisis (1962) en ging verder door de afspraken met de Sovjet-Unie (vanaf 1969). De vermindering van de Sovjetvoorraad begon door het akkoord van Gorbatsjov en Reagan (1985) en ging verder door de slechte Sovjeteconomie.

23

Bijvoorbeeld:

De Sovjet-Unie besteedde in 1987 een veel groter deel van haar bruto nationaal product aan defensie dan de VS, waardoor het meedoen aan de wapenwedloop ook moeilijker was. Gorbatsjov wilde daar daarom mee stoppen en daardoor verminderde de vijandschap van de Koude Oorlog.

10.3 WELVAART EN CULTUUR

1

Bijvoorbeeld:

- a - het ontstaan van een consumptiemaatschappij.
- de economische groei
- b massale werkloosheid
- verdwijnen van industrieën naar lagelonenlanden en automatisering
- c - de dienstensector is belangrijker dan de industriesector
- informatie- en communicatietechnologie (ICT) zijn erg belangrijk

2

Bijvoorbeeld:

- a sociaaldemocratie en christendemocratie
- b (1) volledige werkgelegenheid (2) rechtvaardige inkomensverdeling en (3) een uitgebreid stelsel van sociale zekerheid en sociale voorzieningen
- c (1) Door de economische crisis stegen de kosten doordat minder mensen werkten en meer mensen leefden van een uitkering. (2) Meer mensen vonden dat de overheid te veel regelde en daardoor het bedrijfsleven verstikte.

3

Bijvoorbeeld:

- a - als mensen persoonlijke onafhankelijkheid steeds belangrijker vinden
- De invloed van de kerk nam af.
- b (1) Seks hoorde niet meer alleen in het huwelijk plaats te vinden en werd meer bespreekbaar. (2) Huwelijk: scheiden was niet meer een schande en gebeurde vaker. Ongehuwd samenwonen werd gebruikelijk. (3) Homoseksualiteit werd meer bespreekbaar en geaccepteerd.
- c Ze wilden gelijke kansen op de arbeidsmarkt en een gelijke verdeling van huishoudelijke taken en de zorg voor de kinderen.
- d De veranderingen leidden in Nederland in 1983 tot een grondwetswijziging, waarin verbod op discriminatie en sociale grondrechten opgenomen waren.

4

Bijvoorbeeld:

- a Indirect: de babyboom (waardoor er in de jaren 1960 een uitzonderlijk hoog aantal jongeren was)
- Direct: (1) Door loonstijgingen hadden jongeren meer geld om te besteden (waardoor ze ook hun vrije tijd zelfstandiger konden doorbrengen). (2) Door de groei van het onderwijs volgden jongeren langer onderwijs waardoor ze meer tijd en vrijheid hadden.
- b tegen de saaie, autoritaire en schijnheilige gevestigde orde
- c spontaniteit, vrijheid en creativiteit

5

Bijvoorbeeld:

- a Door de toenemende welvaart kon Klompé in 1963 de Bijstandswet invoeren, die kansarme mensen ondersteunde en daarmee bijdroeg aan ingrijpende sociale veranderingsprocessen.
- b Als eerste vrouwelijke minister van Nederland gaf Klompé vrouwen een voorbeeld. Als katholiek liet ze zien dat ze homoseksualiteit accepteerde.

6

Bijvoorbeeld:

- Tussen 1948 en 1973 groeide het nationaal inkomen sterk (17 000 miljoen gulden in 1950; 112 000 miljoen gulden in 1970). Daarna ging de groei nog sterker door.

- Tussen 1948 en 1973 was de werkloosheid zeer laag in vergelijking met de tijd ervoor en erna.
- In de jaren 1948-1972 kwam de supermarkt op in Nederland doordat mensen toen steeds meer inkomen hadden om aan consumptiegoederen te besteden.

7

Bijvoorbeeld:

a Bron 25: Het lied uit 1965 zette zich af tegen onderdrukkers, die vreselijk ongevoelige dingen doen en niet moeten proberen te begrijpen wat 'we' zeggen. Dit was onderdeel van de jongerencultuur, een sociaal-culturele verandering.

- Afbeelding 10.1: De foto uit 1969 laat zien dat hippies de vrijheid namen om zich af te keren van de gevestigde orde, dagenlang te luisteren naar muziek en lief zijn voor elkaar. Dit was onderdeel van de jongerencultuur, een sociaal-culturele verandering.

Afbeelding 10.18: Eind jaren 1960 ontstonden popfestivals voor jongeren, zoals Pinkpop in 1970. Dit was onderdeel van de jongerencultuur, een sociaal-culturele verandering.

EINDOPDRACHTEN

8

2, 1, 4, 3, 6, 5

9

Bijvoorbeeld:

a - gebeurtenis: In 2001 stelde Nederland als eerste land het huwelijk open voor mensen van gelijk geslacht. Dit was een gevolg van de ingrijpende sociaal-culturele veranderingsprocessen in de westerse wereld vanaf de jaren 1960.

- ontwikkeling: De toenemende welvaart in de westerse landen leidde vanaf de jaren 1960 tot opbouw van de verzorgingsstaat, waardoor individuen minder afhankelijk waren van familie, buurt en kerk.

- verschijnsel: Door de toenemende welvaart in de westerse wereld ontstond in de jaren 1960 de consumptiemaatschappij. Daarin veranderden normen en waarden.

- handeling van een persoon: In veel steden kwamen homo's trots uit voor hun geaardheid tijdens gay pride-optochten. Dat was mogelijk geworden door de sociaal-culturele veranderingsprocessen vanaf de jaren 1960.

- gedachtegang van een persoon: In de ogen van veel babyboomers waren ouderen saai, autoritair en schijnheilig. Zij wilden vanaf de jaren 1960 in sociaal-cultureel opzicht anders zijn: spontaan, vrij en creatief.

b Door mijn kennis van dit kenmerkende aspect begrijp ik beter hoe de toegenomen welvaart en sociaal-culturele veranderingen vanaf de jaren 1960 geleid hebben tot de huidige pluriforme samenleving.

HERHALING

10

B, C

11

A, B

12

A, C

13

A, B

14

Bijvoorbeeld:

De foto laat zien hoe homoseksualiteit openlijk wordt getoond. De groeiende acceptatie ervan was een van de sociaal-culturele veranderingsprocessen vanaf de jaren 1960.

VERDIEPING

15

Bijvoorbeeld:

a De televisie is het symbool voor de welvaartsgroei en de computer van de informatiemaatschappij. De raket is het symbool van menselijk kunnen: reizen naar op de maan of de dreiging van een allesverwoestende kernoorlog.

b Op de foto's zijn auto's en televisietoestellen te zien, producten die vanaf die tijd veel werden gekocht. Afbeelding 10.14 laat ook de toen bloeiende industrie (petrochemie) zien en de opbouw van de infrastructuur (vrachtwagen met kabels). Afbeelding 10.15 laat zien dat de welvaart in 1960 nog beperkt was.

c De afbeelding past bij de informatiesamenleving die in de VS ontstond omstreeks 1978.

16

Bijvoorbeeld:

Voor ouderen was welvaart (auto, televisietoestel) iets bijzonders, voor jongeren was welvaart vanzelfsprekend.

17

Bijvoorbeeld:

- Uit de grafiek blijkt dat vrouwen vanaf 1964 veel minder kinderen kregen. Dat was het gevolg van de introductie van de anticonceptiepil en van de individualisering. Mensen werden onafhankelijker, bijvoorbeeld van de opvattingen van de kerk.

- Het denken van de vrouw en de kapelaan over geboortebeperving en het afstand nemen van het gezag van de pastoor waren voorbeelden van de sociaal-culturele veranderingen vanaf de jaren 1960.

18

Bijvoorbeeld:

Bron 33 gaat over de snel stijgende werkloosheid in Nederland in 1981 die daarna nog steeg van omstreeks 250 000 naar meer dan 500 000 in 1985 (bron 26). Deze was onder meer ontstaan door de automatisering van de industrie (bron 32).

19

Bijvoorbeeld:

- Uit bron 28 kun je opmaken dat jongeren zich in 1965 bewust als generatie (*This is my generation*) afzetten tegen oudere generaties (*I hope I die before I get old*).

- Uit bron 32 kun je opmaken dat jongeren in 1968 diversiteit, creativiteit, vrijheid, spontaniteit en gemoedelijkheid belangrijk vonden.

20

Bijvoorbeeld:

a - In de jaren zestig ontstond de popmuziek die we nu als tijdloos ervaren.

- Toen werden kapsels, rokken en vesten ontworpen die ook in de 21e eeuw bijdragen aan een stijl die jong en hip is.

- Toen werden toen de culturele waarden uitgesproken waarover we nog altijd ruziemaken, met de vaak zelfbewuste vrijmoedigheid en eigengereidheid die we eveneens geërfd hebben van de sixties.

b Miljoenen mensen gingen zich anders kleden, gingen anders praten, braken met de smaakpatronen van hun ouders en hoopten hun levens anders in te richten: ongedwongener, creatiever, gelijkwaardiger.

c - Artiesten streefden bewust een andere wereld na en zetten de kunsten in om die te verbeelden en te realiseren.

- Politici lieten zich verleiden tot idealistische en hoopvolle vergezichten.

d Actuele debatten over racisme en feminisme, over identiteitspolitiek en de angst van vooral de witte man voor een verlies aan waarde en macht, maar ook discussies over de verwaandheid van de intellectuele elite kennen hun oorsprong in de culturele oorlogen van de jaren zestig.

e - De aanval op 'regenten', op de machtsstructuren en soms op elk idee van gezag en autoriteit was volgens sommigen een ramp voor de beschaving.

- Mensen willen vooral een terugkeer naar een geordende samenleving met een centrale plek voor de gewone (witte) man.

- Nationalisten en populistten grijpen terug naar een veelal ideëel verleden.

f - Mensen zien de jaren zestig vooral als het laatste decennium waarin een hervormingsagenda werd bepleit die achtergestelde groepen echt zou helpen in de sociale welvaartsstaat.

- Er was een onwrikbaar geloof in vooruitgang en maakbaarheid.

21

Bijvoorbeeld:

- Vanaf linksboven: tijd van jagers en boeren, tijd van Grieken en Romeinen, tijd van steden en staten, tijd van ontdekkers en hervormers, tijd van regenten en vorsten, tijd van pruiken en revoluties en tijd van televisie en computer.

- Volgens de tekenaar zijn ouders de hele geschiedenis door jaloers geweest op de vrijheid van hun kinderen: 'In onze tijd was alles anders.'

- De prent is getekend in 1972 toen een groot cultureel verschil was ontstaan tussen ouderen, die weinig vrijheid in hun jeugd hadden gekend, en jongeren die vanaf de jaren 1960 veel vrijheid hadden verloren en een jeugdcultuur hadden ontwikkeld die daarvoor niet bestond. Er is daarom weinig reden om aan te nemen dat ouders vroeger zoiets gezegd zouden hebben.

10.4 EENHEID EN VERDEELDHEID IN EUROPA

BASISKENNIS EN VAARDIGHEDEN

1

Bijvoorbeeld:

a Frankrijk, West-Duitsland, Italië, Nederland, België en Luxemburg

b (1) voorkomen dat Europa opnieuw in een economische crisis belandde, (2) voorkomen dat Duitsland Frankrijk opnieuw zou bedreigen, (3) betere verdediging tegen de Sovjetdreiging

2

Bijvoorbeeld:

a Het doel van de EEG was een gemeenschappelijke markt met vrij verkeer van mensen, goederen, geld en diensten. Daarbij past een douane-unie waarin de lidstaten onderling geen importtarieven heffen en naar buiten gezamenlijk tarieven heffen.

b De handel tussen de lidstaten nam sterk toe en ook de West-Duitse economie groeide krachtig. Door dit wirtschaftswunder gingen veel Duitsers de democratie en Europese samenwerking steunen.

c - 1973: Groot-Brittannië, Ierland en Denemarken

- 1980: met Griekenland, Spanje en Portugal

2

Bijvoorbeeld:

De VS waren bang voor de communistische bedreiging in Europa (wolk met hamer en sikkels vanuit het oosten) en wilden Europese landen daartegen beschermen (paraplu) met het Marshallplan, waarbij samenwerking (vlaggen) belangrijk was.

3

Bijvoorbeeld:

a 1 Voor besluiten was consensus nodig, zodat elk land vetorecht had. Doordat het nationale belang vooropstond, leidde dat steeds tot eindeloze debatten en ingewikkelde compromissen.

b Europa raakte economisch achter bij de VS en Aziatische landen als Japan en Zuid-Korea.

c afschaffing van de onderlinge grenscontroles

4

Bijvoorbeeld:

a (1) De Europese Unie (EU) ging voortaan over meer dan alleen economie. (2) Het Europees parlement en andere Europese instellingen kregen meer macht. (3) Er kwam een gemeenschappelijk munt, de euro.

c - 1995: Zweden, Oostenrijk en Finland

- 2004: tien landen, waaronder Polen, Tsjechië, Hongarije, Estland, Letland en Litouwen

- 2007: Roemenië en Bulgarije

- 2013: Kroatië

5

Bijvoorbeeld:

a In 2004 keurde de bevolking van Frankrijk en Nederland de voorgestelde Europese grondwet af in een referendum.

b (1) Vooral lager opgeleiden meenden dat de concurrentie van Oost-Europeanen ten koste ging van hun lonen en banen. (2) Vanaf 2008 maakte een wereldwijde economische crisis een eind aan de welvaartsgroei. Rijke EU-landen betaalden om een failliet van Griekenland te voorkomen.

c (1) Toen Rusland de Krim in 2014 bezette, stond de EU machteloos tegen de Russische agressie, waardoor ook EU-landen zoals Estland, Letland en Litouwen zich bedreigd voelden. (2) Vanaf 2014 kwamen in korte tijd anderhalf miljoen vluchtelingen Europa binnen vanuit Afrika en Azië. (3) Door het oplevend nationalisme besloten Britten in 2016 in een referendum de EU te verlaten.

6

Bijvoorbeeld:

a (1) Europese begrotingen en wetsvoorstellen moeten door het Europees Parlement worden goedgekeurd en (2) het parlement kan de Europese Commissie ontslaan.

b - De leden van de Europese Commissie worden voorgedragen door de nationale regeringen. Het parlement kan geen individuele commissieleden wegsturen en over de Raad van Ministers en de Europese Raad heeft het helemaal niets te zeggen.

- De beperkingen beschermen de macht van afzonderlijke regeringen van lidstaten.

7

Bijvoorbeeld:

Met de vlaggenparaplu tegen de regen de rode hamer en sikkels uit het oosten werd met deze affiche het idee verspreid dat de Marshallhulp en Europese samenwerking zorgen voor vrede en bescherming tegen de Sovjetdreiging in de Koude Oorlog.

EINDOPDRACHTEN

8

4, 5, 6, 3, 2, 1

9

Bijvoorbeeld:

a - gebeurtenis: Het Verdrag van Maastricht was een stap in de eenwording van Europa. De EEG maakte plaats voor de Europese Unie (EU), die niet alleen over economie ging, maar bijvoorbeeld ook over veiligheid en buitenlandse politiek.

- ontwikkeling: Na de Duitse hereniging besloten de EEG-landen tot intensievere samenwerking en sloten daarover in 1992 het Verdrag van Maastricht.

- verschijnsel: In 2016 bracht het oplevende nationalisme de EU verder in gevaar toen de Britten in een referendum besloten uit de EU te stappen.

- handeling van een persoon: De Franse minister Schuman nam het initiatief te voor samenwerking met de nieuwe West-Duitse staat. Hieruit ontstond de EGKS, het begin van de Europese 'eenwording'.

- gedachtegang van een persoon: De Duitse bondskanselier Adenauer hoopte dat Duitsland door Europese samenwerking respectabel, veilig en welvarend kon worden.

b Door mijn kennis van dit kenmerkende aspect begrijp ik beter waardoor de Europese democratie beperkt is en waardoor de samenwerking niet soepel verloopt.

HERHALING

10

B, C

11

A

12

B, D

13

B

14

Bijvoorbeeld:

Deze gezamenlijke herdenking van de doden van de Eerste Wereldoorlog laat zien dat het doel was bereikt om met Europese samenwerking de Frans-Duitse vijandschap te beëindigen.

VERDIEPING

15

Bijvoorbeeld:

'De eenwording van Europa' suggereert dat gestreefd is naar één Europese staat, wat historisch onjuist is. Beter zou zijn: Samenwerking in Europa.

16

Bijvoorbeeld:

a De EU stelde als voorwaarde aan toetredende landen dat ze een rechtsstaat en een democratie waren.

b - de idealen van eenheid, solidariteit en harmonie (tussen de volken van Europa)
- De Raad van Europa, mensenrechten en de Europese cultuur

17

Bijvoorbeeld:

- De Nederlanders denken positiever over de EU dan andere EU-burgers (gemiddeld).
- Nederland is een handelsland en heeft daarom veel belang bij de EU. Nederland is al lang lid.

18

Bijvoorbeeld:

a De EU wil dat alle burgers op dezelfde manier leven. Bijzonderheden gaan verloren.

b - Voor: Veel nationale regels m.b.t. dagelijkse dingen zijn vervangen door Europese regels.

- Tegen: De EU beschermt bepaalde nationale of regionale producten tegen imitatie in andere landen of regio's. Bijzonderheden blijven hierdoor behouden.

19

Bijvoorbeeld:

a - Met de kaart van Europa zonder Nederland droeg de SP het standpunt uit dat meer Europese samenwerking ten koste gaan van Nederland.

- mensen niet laten stemmen bij het referendum in 2004

- Waarschijnlijk wel want het referendum keurde de Europese grondwet af.

b - De 3e affiche boven (Partij voor de vrijheid): tekst 'voor Nederland' en de 4e affiche onder (SGP/GPV/RPF): gebruik van kleuren oranje-rood-wit-blauw.

- De 1e affiche onder (VVD): tekst: 'Voor Europa maar er zijn wel grenzen.'

- De 4e affiche boven: 'Europese groenen' en de 5e affiche onder: 'Europa in goede handen'.

20

Bijvoorbeeld:

a De politieke meerderheid in die landen beperkte burgerrechten zoals persvrijheid en wil geen scheiding der machten zoals een rechtsstaat betaamt. (Polen werd een autoritair geleid land met sterk ingeperkte persvrijheid en politiek geleide rechtspraak.)

b Wie drijft er handel met of investeert in een land dat geen neutrale rechtsspraak heeft?

c Het zou de EU voor een crisis over identiteit, gezag en legitimiteit plaatsen, met enorme politieke en economische consequenties.

10.5 PLURIFORME EN MULTICULTURELE SAMENLEVINGEN

BASISKENNIS EN VAARDIGHEDEN

1

Bijvoorbeeld:

- a - Vanuit Europa gingen tientallen miljoenen Europeanen naar Noord- en Zuid-Amerika, Australië en Nieuw-Zeeland
- Binnen Europa gingen tientallen miljoenen mensen van het platteland naar de stad en van minder naar meer ontwikkelde regio's.
- b Vanaf omstreeks 1960 doordat de welvaart in West-Europa groeide.
- c (1) mensen uit (voormalige) koloniën, (2) asielzoekers, (3) arbeidsmigranten (gastarbeiders)

2

Bijvoorbeeld:

- a Assimileren is aanpassen aan de dominante cultuur. Integratie is opgaan in het geheel van de samenleving.
- b - (1) De meeste migranten kwamen niet in aanmerking voor de beter betaalde vaste banen. (2) In West-Europese steden ontstond een nieuwe onderklasse waarin mensen met een migratieachtergrond oververtegenwoordigd waren.
- (1) Problemen horen bij een overgangssituatie. (2) Veel jongeren met een migratieachtergrond integreerden beter dan hun ouders, deden het goed op school en hadden meer succes op de arbeidsmarkt.

3

Bijvoorbeeld:

- a Het aantal asielzoekers nam enorm toe, wat leidde tot agressie tegen migranten.
- b (1) Vluchtelingen mogen alleen asiel aanvragen in het eerste land waar ze arriveerden. (2) Voor een verblijfsvergunning moeten ze aantonen dat ze gevaar lopen.
- c (1) De Zuid- en Oost-Europese landen verscherpten hun grenscontroles. (2) De politie ging illegalen opsporen en uitzetten.

4

Bijvoorbeeld:

- a de aanslagen van moslimextremisten in de VS en andere landen
- b (1) De meeste moslims wilden niets met terrorisme te maken hebben. (2) Sommigen hadden moeite met de Europese normen en waarden wat betreft vrijheid en democratie. (3) Sommigen benadrukten hun islamitische identiteit en keerden zich af van de westerse cultuur. (4) Veel jonge moslims dachten omstreeks 2015 positiever over bijvoorbeeld vrouwenemancipatie en homorechten dan hun ouders.

5

Bijvoorbeeld:

Bij de pluriforme en multiculturele samenleving passen de mensen met verschillende huidskleuren en kleding en de diverse winkels met Vlaamse friet, falafel en bier.

6

Bijvoorbeeld:

- a - eerste generatie: Turks, Surinaams, Marokkaans
- tweede generatie: Indonesisch, Duits, Marokkaans
- b - Ze hadden weinig contact met autochtone Nederlanders, mogelijk omdat door de taalbarrière en andere cultuurverschillen, door het harde werken (weinig vrije tijd) en de armoede waarin ze vaak leefden.

- Ze oordeelden positief over Nederland (en waren vaker van plan om hier te blijven wonen), mogelijk omdat ze hier een goed inkomen hadden en aan Nederland gewend raakten

EINDOPDRACHTEN

7

5, 2, 1, 3, 4

8

Bijvoorbeeld:

a - gebeurtenis: Door de aanslagen in de VS op 11 september 2001 en daarna in andere landen namen spanningen over de islam toe in de westerse samenlevingen die meer multicultureel en pluriformer geworden waren.

- ontwikkeling: In West-Europese steden ontstond een nieuwe onderklasse, waarin mensen met een migratieachtergrond oververtegenwoordigd waren.

- verschijnsel: In multiculturele samenlevingen doen zich vaker problemen voor met de integratie van eerste generatie immigranten, de tweede en derde generatie integreren een stuk beter.

- handeling van een persoon: Om de Spaanse enclave Ceuta in Marokko werd een zes meter hoog dubbel prikkeldraadhek geplaatst om migratie naar Europa tegen te gaan.

- gedachtegang van een persoon: Critici stelden dat de integratie mislukt was en spraken van 'een multicultureel drama'.

b Door mijn kennis van dit kenmerkende aspect begrijp ik beter hoe West-Europese landen in korte tijd nog meer pluriforme en multiculturele samenlevingen zijn geworden en tot wat voor spanningen dat heeft geleid.

HERHALING

9

C

10

A, B

11

B, C

12

B

13

Bijvoorbeeld:

De bouw van deze moskee is een voorbeeld van de ontwikkeling van de multiculturele samenleving in Nederland als gevolg van de komst van gastarbeiders en asielzoekers uit moslimlanden.

VERDIEPING

14

Bijvoorbeeld:

a De caféeigenaar discrimineerde (wegens taal) en dat is volgens artikel 1 van de grondwet niet toegestaan.

b Je kunt iemand die discrimineert daarop aanspreken (protesteren) of de discriminatie melden bij een meldpunt discriminatie.

c - Waarden: gelijkheid en vrijheid

- Norm: In Nederland kies je je partner zelf.

15

a seksuele diversiteit

b *Bijvoorbeeld:* Mensen moeten in de samenleving leren omgaan met verschillen tussen mensen en daarom vind ik het goed dat dit kerndoel geldt voor de onderbouw en dit kenmerkend aspect voor de bovenbouw want: onbekend maakt onbemind. Het is ook goed dat in de onderbouw aandacht besteed moet worden over seksualiteit en seksuele diversiteit want dat past bij de leeftijd van leerlingen. Het is ook mooi dat leraren in de bovenbouw de vrijheid hebben om bij het kenmerkend aspect in te gaan op seksuele diversiteit.

16

Bijvoorbeeld:

De foto is bruikbaar want uit de foto kun je opmaken dat deze Turken zich niet hebben geassimileerd aan de traditionele Volendamse cultuur, maar wel aan Nederlandse toeristencultuur waarbij het gewoon is om een keer naar Volendam te gaan en daar zo'n professionele verkleedfoto te laten maken.

17

Bijvoorbeeld:

a Aan de voorwaarde dat vluchtelingen alleen asiel mogen aanvragen in het eerste land waar ze aankomen wordt vaak niet voldaan. Veel vluchtelingen doen dat in Noord- en Midden-Europese landen (waar ze meestal niet als eerste aankomen).

b - Ze weigerden meer asielzoekers binnen te laten.

- Mogelijk vreesden ze dat (te) veel nieuwkomers leidden tot spanningen en een bedreiging waren voor hun veiligheid en welvaart.

18

Bijvoorbeeld:

a Zwarte Piet is erfgoed: hij hoort bij een onschuldig kinderfeest en hij past bij de Nederlandse traditie en identiteit.

b - Veel mensen van Afrikaanse afkomst ervaren de soms negatieve en stereotype uitbeelding van Zwarte Piet als een overblijfsel van slavernij, wat de waarde en zelfachting van kinderen en volwassenen met een Afrikaanse afkomst schaadt.

- Zwarte Piet is als knecht duidelijk ondergeschikt aan de witte Sinterklaas, maar verder is hij hier niet op een negatief stereotype manier afgebeeld.

c Zwarte Piet komt voort uit een oeroude Europese traditie en heeft te maken met het bezweren van de vruchtbaarheid als die in de winter dreigt te teloor te gaan.

d Beperkt. Je kunt met historische feiten de herkomst van Zwarte Piet vaststellen, maar dat helpt niet in de discussie die gaat over de hedendaagse gevoelens (ervaringen) van voor- en tegenstanders.

e Als we gelijkheid belangrijk vinden zouden we bij het sinterklaasfeest geen schmink moeten gebruiken.

10.6 NAAR DE WERELD VAN NU

BASISKENNIS EN VAARDIGHEDEN

1

Bijvoorbeeld:

a Na de Koude Oorlog bleven de VS als enige supermacht over.

b China ging gedeeltelijk over op een vrije markteconomie. De dictatuur van de communistische partij bleef in stand. Onder Xi Jinping werd China een autocratie.

- In de buitenlandse politiek werd het streven naar wereldrevolutie vervangen door nationalisme. China wilde de heerschappij in de Oost-Chinese zee en verhoogde zijn militaire uitgaven.

c - Poetin maakte een eind aan burgerlijke vrijheden en ontwikkelde zich tot een autocratisch heerser.

- Hij verhoogde de militaire uitgaven en voerde een agressieve, nationalistische politiek, gericht op herstel van Ruslands macht, met invallen in Georgië en Oekraïne.

2 Poetin draagt een legeruniform net als veel tsaren (die absolute macht hadden). De communistische symbolen (rode ster, speldje met hamer en sikkel) verwijzen naar de autocratische communistische leiders.

3

Bijvoorbeeld:

a Terreurbeweging al-Qaida liet op 11 september 2001 gekaapte passagiersvliegtuigen botsen tegen de twee torens van het World Trade Center in New York en het ministerie van Defensie in Washington, waarbij 3000 doden vielen.

b Afghaanse strijdgroepen verjoegen met westerse luchtsteun de radicaalislamitische taliban, maar daarna aaide het verzet tegen de westerse bemoeienis op. In Irak brachten Amerikaanse en Britse troepen Saddam ten val, maar toen ontstond verzet en brak een burgeroorlog uit tussen sjiieten en soennieten. Obama trok de VS vanaf 2009 terug uit Irak en Afghanistan.

c in veel Arabische landen braken opstanden uit tegen de dictators. Van democratisering kwam weinig terecht, met uitzondering van Tunesië. In Syrië ontstond een jarenlange burgeroorlog.

d In 2014 veroverde 'Islamitische Staat' (IS) een gebied in Noord-Irak en Oost-Syrië. Deze terreurgroep heerste er op gruwelijke wijze en veroorzaakte ook een terroristische aanslagen in westerse en niet-westerse steden. In 2017 werd IS verslagen.

4

a de groeiende economische, politieke en culturele verbondenheid op de wereld

b *Bijvoorbeeld:*

- Vanaf de industriële revolutie groeide de verbondenheid in de wereldeconomie en groeide de ongelijkheid tussen arme landen (zoals China en India) en rijke landen (Japan en landen in Europa en Noord-Amerika).

- Vanaf 1965 liepen landen zoals Zuid-Korea en Taiwan hun achterstand in. Vanaf 1990 volgden China, India, Brazilië en Chili. In de 21ste eeuw volgden landen in Afrika. Veel westerse bedrijven verplaatsten hun productie volledig naar Azië. Door de ICT opereerden multinationals makkelijker.

5

Bijvoorbeeld:

- iemand die de kant van het volk kiest en zich afzet tegen de heersende elite

- Zij keerden zich tegen de immigratie, de islam, de internationale samenwerking en de globalisering.

- Critici zagen in populisme een gevaar voor de vrede en de democratie, onder meer omdat populistten hun aanhangers opzetten tegen andere landen en tegen deskundigen in het eigen land.

6

Bijvoorbeeld:

Een directe oorzaak is de burgeroorlog in Syrië. Een indirecte oorzaak is: de mislukte Arabische lente.

7

Bijvoorbeeld:

a Het doel is bereikt want ik ken nu de tien tijdvakken en 49 kenmerkende aspecten en heb geleerd hoe ik daarmee gegevens in hun historische context kan plaatsen.

b Ik vind het nuttig dat ik historische vaardigheden heb geleerd want hierdoor ben ik meer gaan doordenken over dingen in het verleden en heden, zoals letten op dieper liggende oorzaken en op continuïteit, dat dingen minder veranderlijk zijn dan ze lijken.

EINDOPDRACHTEN

8

4, 2, 1, 3

9

Bijvoorbeeld:

a - gebeurtenis: In 2002 werd Pim Fortuyn vermoord.

- ontwikkeling: In westerse landen ontstond een klasse die getroffen werd door de globalisering.

- verschijnsel: vanaf de jaren 1990 kwam het populisme op.

- handelingen van personen: Terroristen pleegden op 11 september 2001 aanslagen in New York en Washington

- gedachtegang van een persoon: Critici zagen het populisme als een gevaar voor de vrede en de democratie.

b Door mijn kennis van de recente geschiedenis begrijp ik beter waardoor de wereld tegenwoordig zo ingewikkeld en onoverzichtelijk is.

HERHALING

10

C

11

C, D

12

A, C, D

13

A, C

14

globalisering

VERDIEPING

15

Bijvoorbeeld:

- a De Arabische lente (bron 58) leidde alleen in Tunesië tot democratisering (bron 59).
- b De Arabische lente leidde (bron 58) leidde in Syrië deze tot een burgeroorlog, waardoor veel Syriërs hun land ontvluchtten (afbeeldingen 10.36), onder meer naar Europa (afbeelding 10.23).
- c Al-Qaida pleegde de aanslagen op 11 september (afbeelding 10.35). Als gevolg hiervan zorgden de VS voor de val van Saddam in Irak, waar een burgeroorlog uitbrak. In Syrië brak een burgeroorlog uit als gevolg van de Arabische lente (bron 58). Hierdoor kon een afsplitsing van al-Qaida 'Islamitische Staat' uitroepen in Noord-Irak en Oost-Syrië (bron 58).

16

Bijvoorbeeld:

- a - Fortuyn was tegen artikel 1 van de grondwet omdat het volgens hem in strijd was met de vrijheid van meningsuiting.
- Wilders was tegen artikel 1 omdat hij tegen gelijkheid was.
- b Nee, de tekst past wel bij Fortuyn omdat hij vond dat iedereen alles mag zeggen. De tekst past niet bij Wilders omdat hij tegen de vrijheid van islamitische onderwijs was.

17

Bijvoorbeeld:

- a De VS deden toen afstand van hun rol als het grote land dat op de bres staat voor het Westen als gemeenschap van waarden. Obama wilde de internationale orde van bondgenoten en instituties intact laten, maar Trump wilde deze vernietigen.
- b - Veranderingen: (1) In 2017 begon Trump met het verzwakken van de Amerikaanse band met Europese landen van de NAVO en EU. (2) Xi Jinping trad naar voren als wereldleider.
- Continuïteit: China en de EU bleven belangrijke handelspartners.
- c - de vrede waarvoor de VS zorgden tijdens en na de Koude Oorlog
- Zij gingen hun invloed in de wereld vergroten.

18

Bijvoorbeeld:

- a Een situatie waarin het geheel van politieke en militaire verplichtingen de economische mogelijkheden van een wereldmacht te boven gaat, bijvoorbeeld de VS die onder Bush jr. niet in staat waren om de strijd in Irak en Afghanistan te winnen, waardoor Obama de VS terugtrok.
- b - Het Romeinse rijk raakte in de 3e eeuw in verval. Door dodelijke epidemieën namen handel en productie af en daalde het aantal inwoners. De situatie werd nog slechter doordat het Romeinse bestuur niet meer voor veiligheid kon zorgen.
- In het Britse wereldrijk na de Tweede Wereldoorlog kon Groot-Brittannië India alleen beheersen als het zijn troepen versterkte, maar daarvoor was het door de oorlog te veel verzwakt.
- In de Sovjet-Unie stagneerde in de jaren 1980 de economische groei. Gorbatsjov wilde het communisme redden door meer openheid en hervorming, maar dit leidde tot chaos en verarming. De Sovjet-Unie viel toen uit elkaar.

19

Bijvoorbeeld:

- a Onder Trump begonnen de VS zich terug te trekken uit de hechte band van westerse landen. Door de al eerder begonnen vermindering van het Amerikaanse aandeel in de wereldeconomie was voor de VS imperiale overbelasting ontstaan waardoor het land al eerder begonnen was macht af te staan (zoals Obama's terugtrekking van soldaten uit Afghanistan en Irak). Trumps beleid bracht deze al oudere ontwikkeling tot uiting.

20

Bijvoorbeeld:

a Ze hadden begrepen dat ze hun gezamenlijk Europees verleden belangrijk vonden en dat ze daarom wilden samenwerken aan Europese eenheid in plaats van oorlog voeren.

b Het patroon is imperiale overbelasting.

- Het bestuderen van historische patronen is nuttig omdat je daardoor ontwikkelingen in verleden en heden beter begrijpt, zoals het machtsverlies van het Romeinse, het Britse en het Sovjetrijk en recent van de VS.

EXAMENTRAINING OVER DE TIJD VAN TELEVISIE EN COMPUTER

1

Bijvoorbeeld:

De overdracht van de soevereiniteit gebeurde op de diplomatieke manier die te zien is, maar daar waren vier jaren van geweld aan voorafgegaan. Nederland liet Nederlands-Indië los onder druk van de VS en VN.

2

Bijvoorbeeld:

- De regering van de Sovjet-Unie vond dat het joodse volk recht heeft op een eigen staat in Palestina.
- (1) Het joodse volk heeft in de Tweede Wereldoorlog erg te lijden gehad, doordat westerse mogendheden het te weinig beschermd hebben tegen het fascisme. (2) Het grootste deel van het joodse volk heeft noch land, noch tehuis, noch enig middel van bestaan.
- Volgens Gromyko waren westerse mogendheden medeschuldig aan het lot van het joodse volk. Hiermee bezorgde hij het Westen een slecht naam in de VN en pakte hij aan bij Israël.

3

Bijvoorbeeld:

Op de foto staan enkele succesvolle spelers van Surinaamse afkomst, maar dat betekent dat de alle tweedegeneratie immigranten succesvol waren in Nederland. Een voetballer is niet representatief voor alle beroepen in Nederland en iemand van Surinaamse afkomst niet voor alle immigranten.

4

Bijvoorbeeld:

- De prent verwijst naar de Marshallhulp (de 'dokter' die zich naar West-Europa snelt), een onderdeel van de containmentpolitiek waarmee de VS het communisme wilde tegenhouden.
- De tekenaar bedoelde dat de dokter met de Marshallhulp snel bij West-Europa moest zijn voordat de chaos (kind met waterpomptang) van het communisme (gier) er was.
- De tekenaar vond het goed wat blijkt uit het afbeelden van het Congres als goede dokter en het communisme als slechte gier.

5

Bijvoorbeeld:

- Het boekje is verschenen in 1989 of kort daarna, want er staat dat de in 1949 opgerichte NAVO 'al 40 jaar een zeer belangrijke functie' heeft.
- Volgens de tekst was de NAVO opgericht voor de defensie tegen de Sovjet-Unie. Daarom is de bron past de bron bij de verdeling van de wereld in twee ideologische blokken in de greep van een wapenwedloop en de daaruit voortvloeiende dreiging van een atoomoorlog.

6

Bijvoorbeeld:

De foto past bij de ontwikkeling van pluriforme en multiculturele samenlevingen wat blijkt uit de diversiteit in kleding en etniciteit van de personen en uit de prinses met haar migratieachtergrond.

7

Bijvoorbeeld:

- Chroesjtsjov beschreef de politiek van vreedzame co-existentie (de kapitalistisch en communistische blokken zijn vijanden maar kunnen in vrede naast elkaar bestaan).
- Tot dan wilde de Sovjet-Unie het communisme over de hele wereld verspreiden (spanning maakte plaats voor ontspanning).

- Zijn motief was de allesvernietigende kracht van het enorme arsenaal aan kernwapens die tot onaanvaardbare verwoestingen kon leiden.

8

Bijvoorbeeld:

- De bronnen gaan over ingrijpende sociaal-culturele veranderingsprocessen die gevolg waren van de toenemende westerse welvaart vanaf de jaren 1960.
- Op de foto is aan de treiterende houding van deze jongeren naar de (berustende) agent zien dat ze zich in 1966 afzetten tegen de autoriteit van de gevestigde orde.
- In de tekst worden voorbeelden van de veranderingsprocessen gegeven, het ontstaan van 'grotere tolerantie, democratisering, gelijkberechtiging en emancipatie'.

9

Bijvoorbeeld:

- Veel van deze sociaal-culturele veranderingen hebben zich voortgezet in de volgende generaties en worden daardoor nu als vanzelfsprekend beschouwd.
- Tegenwoordig worden er ook kanttekeningen gemaakt bij de ontwikkelingen vanaf de jaren 1960. De vrijere seksuele moraal leidde bijvoorbeeld ook tot tienerzwangerschappen en meer echtscheidingen. Beperkt gezag van autoriteiten kan nadelig zijn voor de hele samenleving. Individualisering kan leiden tot egoïsme, eenzaamheid en verwaarlozing van mensen.

10

Bijvoorbeeld:

- De VS waren zelf ontstaan uit een onafhankelijkheidsoorlog tegen de Britten.
- Ho Chi Min was leider van communisten (en die werden door de VS bestreden vanwege de Koude Oorlog).
- het nationalistisme onder de Vietnamezen en de guerrillaoorlog

11

Bijvoorbeeld:

- In 2016 besloot Groot-Brittannië om de Europese Unie te verlaten.
- De Europese samenwerking begon met de oprichting van de EGKS (1951) door zes landen. De economische samenwerking werd uitgebreid door de oprichting van de EEG (1957), waarbij zes andere landen (waaronder Groot-Brittannië) zich aansloten en waarin ook steeds meer politiek werd samengewerkt. Er kwam nog intensievere samenwerking door de oprichting van de EU (1992), waarbij zestien landen zich aansloten.

12

Bijvoorbeeld:

- Nyerere was de eerste president van de onafhankelijk geworden staat Tanzania, wat past bij de dekolonisatie die een eind maakte aan de westerse hegemonie in de wereld.
- Tanzania wilde niet-gebonden zijn en zich niet aansluiten bij het westerse of het communistische blok in de Koude Oorlog.

EXAMENTRAINING OVER MEERDERE TIJDVAKKEN

13

Bijvoorbeeld:

Op de prent applaudisseren verschillende soldaten uit het verleden bij militaire vaandels en namen van veldslagen voor het paar dat in het heden stemt op het Europees Parlement. Daarmee bedoelde de tekenaar dat het na al die eeuwen van strijd in Europa tijd werd dat Europese burgers aan de vrede kunnen werken door samen te werken in één parlement

14

Bijvoorbeeld:

- Ho Chi Minh sloot zich aan bij de uitgangspunten van de Amerikaanse en de Franse Revolutie: de 'natuurrechten' van de mens.
- Dit past bij (1) rationeel optimisme dat werd toegepast op alle terreinen van de samenleving, en (2) democratische revoluties in westerse landen met als gevolg discussies over grondwetten, grondrechten en staatsburgerschap.
- Frankrijk was de kolonisator die over Vietnam heerste. Na 1945 probeerde Frankrijk met Amerikaanse hulp Vietnam te heroveren. Later streden de VS tegen communisten in de Vietnamoorlog.

15

Bijvoorbeeld:

Zo'n vergelijking levert meer inzicht op in verschillende aspecten van migratie, zoals migratiemotieven en integratiepatronen. Het kan ook de interpretatie van mensen nuanceren.

16

- Vanaf linksboven: tijd van jagers en boeren, tijd van monniken en ridders, tijd van ontdekkers en hervormers, tijd van regenten en vorsten, tijd van burgers en stoommachines, tijd van televisie en computer en weer terug naar de tijd van jagers en boeren.
- *Bijvoorbeeld:* De tekenaar waarschuwde dat door het gebruik van atoombommen de mensheid riskeert weer terug te gaan naar de eenvoudige levenswijze van jager-verzamelaars.